

Målnummer:	T601-96	Avdelning:
Domsnummer:		
Avgörandedatum:	1997-02-25	
Rubrik:	Fråga om tolkning av villkoren i ett standardavtal om utlåning av pengar från en bank för konsuments enskilda bruk, s k falskt annuitetslån.	
Lagrum:	1 kap. 1 § lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område	
Rättsfall:	NJA 1995 s. 362	

REFERAT

(Jmf 1995 s 362)

Den 23 april 1987 beviljades L och I.R ett lån om 110 000 kr hos dåvarande PKbanken, numera Nordbanken. Bankens representant vid upprättandet av lånehandlingen m m var E.S.

Låneavtalet är upprättat på PK-Bankens skuldebrevsformulär "SKULDEBREV Kredit för konsuments enskilda bruk." På skuldebrevets första sida är vid rubriken "Ränta" angivet "Räntesats f n %" 14,500%. Räntan beräknades från d 27 april 1987. Vid rubriken "Amortering" anges under "Att betala varje förfallodag kronor" "2 610: inkl amort, ränta och exp avg". Kredittiden är angiven till fem år. Vid rubriken "Betalningsåtagande" hänvisas avseende betalning av bl a ränta till de allmänna villkoren på s 3 och 4. Under punkten 1 med rubriken "Ränta" i de allmänna villkoren sägs i första stycket att "Ränta skall beräknas efter den räntesats och enligt de grunder, som banken vid varje tid tillämpar för kredit av detta slag. Den räntesats, som gäller då krediten lämnas, är angiven på första sidan." I andra stycket föreskrivs att "Ändring av räntesatsen får ske med omedelbar verkan i samband med ändring av riksbankens diskonto eller då det motiveras av annan kreditpolitisk åtgärd eller av ändring i det allmänna ränteläget".

Till följd av ändringar i det allmänna ränteläget höjde banken vid skilda tillfällen räntesatsen för lånet.

Amorteringarna har betalats genom automatisk betalning från I.R:s personkonto.

I.R yrkade efter stämning å Nordbanken vid Stockholms TR att TR:n skulle förplikta banken att till henne utge 7 115 kr 70 öre jämte ränta från d 27 april 1992. Beloppet utgör vad som debiterats I.R:s personkonto efter d 27 april 1992.

Som grund för käromålet åberopade I.R i första hand att avtal om fast ränta träffats med banken och i andra hand att avtalet skulle tolkas så att bankens rätt till betalning var begränsad av på skuldebrevets första sida angiven kredittid och månadsbetalningsbelopp. Hon anförde vidare att banken inte lämnat henne något meddelande om ändring av räntan och att banken uppgett att dess policy var att följa Allmänna reklamationsnämndens avgöranden.

Banken bestred käromålet men vitsordade kapitalbelopp och ränta. Som grund för bestridandet anförde banken i första hand att något avtal om fast ränta inte träffats mellan parterna. I andra hand anförde banken följande: Av villkoren i skuldebrevet framgår tydligt att en räntehöjning kan ske. För I.R måste det ha framstått som fullständigt klart att en sådan räntehöjning inte kan förenas med ett oförändrat månadsinbetalningsbelopp under ett oförändrat antal månader. Det får anses följa av avtalet att I.R i det fall räntan höjs är skyldig att utöver betalning av månatliga belopp om 2 610 kr under fem år också betala för

räntehöjningen.

TR:n (tingsfiskalen Akerdahl) anförde i dom d 9 sept 1994: Utveckling av talan.

I.R har anfört bl a följande till utveckling av käromålet.

L och I.R träffade E.S vid två tillfällen. Vid det andra tillfället skrev de under skuldebrevet. Makarna överenskom med E.S om att lånet skulle löpa med fast ränta eftersom syftet med lånet var att sanera makarnas ekonomi och ersätta kontokortsskulder med ett lån. Det var därför viktigt att ha ett bestämt belopp att betala varje månad. Av skuldebrevets första sida framgår det månadsbelopp som skall betalas och att kredittiden är begränsad till fem år. Banken har använt ett felaktigt skuldebrev. Den som använder ett felaktigt skuldebrev borde få stå kostnaderna för det. Enligt de allmänna villkoren, punkt 1 RANTA tredje stycket, är banken skyldig att underrätta kredittagaren om förändring av ränta i skälig tid före ändringen. Banken har inte någon gång meddelat makarna R om någon förändring av räntan eller andra lånevillkor. Det kan inte vara tillräckligt att annonsera i dagspress. I.R har för övrigt inte någon dagstidning. Även om I.R hade sett annonserna om ränteändring hade hon inte reagerat eftersom hon var övertygad om att hon hade fast ränta på sitt lån.

Banken har vidare i brev till I.R och i TV-programmet PLUS sagt att bankens policy är att följa Allmänna reklamationsnämndens rekommendationer. Nämnden har bifallit hennes talan mot banken. H.J har också sagt att banken behandlar alla sina kunder lika.

I.R tog kontakt med banken i januari 1992 eftersom årsbeskedet felaktigt utvisade en skuld om ca 17 000 kr. Själv hade hon räknat ut att den aktuella skulden skulle vara ca 10 000 kr.

Banken har utvecklat grunderna för bestridandet enligt i huvudsak följande.

Av skuldebrevets allmänna villkor vilka hänvisas till på skuldebrevets första sida vid rubriken "Betalningsåtagande" framgår att räntan kan komma att ändras under kredittiden, dvs att lånet löper med rörlig ränta. Vid ändring av räntesatsen meddelar banken kunden på vedertaget sätt. I normalfallet innebär detta annonsering i dagspress. Den förändring av räntan som ägt rum i förevarande fall är en sådan ränteändring som avses i de allmänna villkoren, punkt 1 RANTA andra stycket. Vid varje årsskifte har översänts ett kapital- och räntebesked av vilket har framgått hur stor del av skulden som amorterats och hur mycket som erlagts i ränta. Vidare har av beskeden framgått den aktuella räntesatsen. Denna konstruktion av lån, s k falsk annuitet, har tillkommit efter

påtryckningar från konsumenthåll eftersom det ansetts önskvärt för kunden att i förväg känna till det belopp som skall betalas varje månad. Kredittiden har utsträckts med tre månader för att hela krediten skall betalas. Sedan 1987 har det allmänna ränteläget i Sverige höjts, vilket inneburit att det belopp I.R månadsvis betalat till banken till allt större del åtgått till att betala ränta och följaktligen till en allt mindre del till amortering av lånet. Detta förhållande har redovisats för makarna R vid varje årsskifte genom utskick av det årliga kapital- och räntebeskedet. De borde åtminstone i samband med årsskiftena fått klart för sig att lånet löpte med rörlig ränta.

Det faktum att skuldebrevet med allmänna villkor är otydligt på det sättet att det inte klart framgår vilka konsekvenserna blir vid en räntesänkning respektive en räntehöjning kan inte utgöra grund för jämkning av makarna R:s återstående skuld till banken, eftersom otydligheten inte är av den arten att jämkning kan ske. I Sverige gäller vidare den principen att avtal skall hållas och att det därigenom åligger en låntagare att återbetala vad vederbörande har lånat jämte ränta och kostnader.

Bevisning. I.R har hörts under sanningsförsäkran på egen begäran. På I.R:s begäran har också hennes make L.R hörts som vittne. Vittnesförhör har på bankens begäran hållits med banktjänstemannen E.S. Parterna har som skriftlig bevisning åberopat skuldebrevet. I.R har åberopat ytterligare skriftlig bevisning.

I.R har hört under sanningsförsäkran bekräftat vad hon anförde sakframställningsvis och vidare berättat följande. E.S förklarade skillnaden mellan fast och rörlig ränta för makarna R under besöket på banken. Hon sade

bl a att med fast ränta så skulle det inte bli någon förändring om ränteläget ändrades och att med rörlig ränta så kunde man vinna på om räntan sänktes och förlora på om räntan höjdes. Därefter frågade E.S om makarna R skulle ha fast eller rörlig ränta. De valde fast ränta eftersom de ville veta hur mycket de skulle betala. Vid det besök på banken när avtalet undertecknades kommenterade inte E.S räntan överhuvudtaget. Hon sade inte något om att ränteläget kunde förändras. Makarna R läste igenom hela skuldebrevet, inklusive de allmänna villkoren, innan de undertecknade det. I.R trodde inte att ränteklausulen i de allmänna villkoren gällde dem eftersom de hade kommit överens om fast ränta. Samma sak tänkte hon när räntesatsen var angiven på årsbeskeden.

L.R har i huvudsak instämt i I.R:s uppgifter. Banktjänstemannen E.S har berättat följande. Hon har arbetat som banktjänsteman sedan 1981. Hon har inte något minne av sammanträffandena med makarna R. Det framgår dock av skuldebrevet, där bl a hennes signatur finns, att det är hon som tagit fram skuldebrevet. E.S förklarade rutinmässigt för kunderna vad ett annuitetslån innebar, dvs att kunden betalar samma belopp varje månad, att månadsbetalningen inledningsvis utgörs till största delen av ränta för att i slutet av lånetiden till största delen bestå av amortering, att ränta kan gå upp och ner och att löptiden på lånet därför kan ändras. Hon kan inte ha utlovat fast ränta eftersom banken inte hade några lån med fast ränta som hon kunde bevilja. Det fanns inte ens några sådana lån inlagda i bankens system. Hon hade och har inte heller nu befogenhet att bevilja lån med fast ränta.

Domskal. Banken har åberopat ett rättsutlåtande av professor Bert Lehrberg.

Inledningsvis kan konstateras att det aktuella skuldebrevets föreskrifter om rörlig ränta inte är förenliga med föreskriften om fast månadsbelopp och bestämd kredittid. Vad gäller räntan framgår emellertid dels av att det angående räntesatsen står "Räntesats fn %" på skuldebrevets första sida, dels av vad som föreskrivs om ränta i de allmänna villkoren klart av ordalydelsen att det är fråga om rörlig ränta.

TR:n har först att ta ställning till om avtal om fast ränta träffats mellan I.R och banken.

I.R har bevisbördan för att sådant avtal om fast ränta har träffats. I.R har berättat utförligt och trovärdigt om vad som hände på banken i samband med att lånet beviljades. Hennes uppgifter har också bekräftats av hennes make. Mot detta står E.S uppgifter om bl a att hon inte kunde bevilja lån med fast ränta. Hennes uppgifter stöds av vad som nedtecknats i det skriftliga avtalet - skuldebrevet - om ränta. På grund av vad som nu anförts anser TR:n inte att I.R visat att avtal träffats om fast ränta. Detta med beaktande också av att det finns utrymme för missuppfattningar/förväxlingar om innebörden av annuitetslån jämfört med fast ränta.

Därefter prövar TR:n om avtalet skall tolkas så att bankens rätt till betalning är begränsad på sätt I.R gjort gällande.

Vid tolkningen av avtalet skall beaktas att det är upprättat på ett standardformulär som tillhandahållits av banken i avtalsförhållande med en konsument. Avtalet skall i tveksamma fall tolkas till nackdel för den part som formulerat villkoren, i detta fall alltså banken.

Frågan är om den oklarhet som följer av att avtalet saknar föreskrifter om konsekvenserna av en ränteändring kan medföra den begränsade betalningsskyldighet som I.R påstår.

Av avtalsvillkoren framgår som ovan angetts tydligt att en räntehöjning kan ske. Det borde ha stått klart för I.R att en eventuell räntehöjning inte är förenlig med föreskrifterna om en bestämd kredittid och bestämt månadsbetalningsbelopp och därmed att föreskrifterna om kredittid och månadsbetalning gällde under förutsättning av oförändrad räntesats. Otydligheten i avtalet består i att avtalet saknar bestämmelser om konsekvenserna av en ränteändring. Denna oklarhet är enligt TR:ns mening inte sådan att bankens rätt till betalning skall begränsas. I.R:s betalningsåtagande omfattar således även skyldighet att betala för belopp motsvarande räntehöjningen vilket i sin tur medfört att kredittiden har förlängts.

Vad I.R anför i övrigt ändrar inte denna bedömning. Käromålet skall därför lämnas utan bifall.

Domslut. TR:n lämnar käromålet utan bifall.

I.R överklagade i Svea HovR och yrkade att HovR:n skulle bifalla käromålet.

Banken bestred ändring.

HovR:n (hovrättslagmannen Victor, hovrättsrådet Ingrid Holmstrand och tf hovrättsassessorn Lotta Gustavson, referent) anförde i dom d 4 jan 1996: Innan målet anhängiggjordes vid TR:n var frågan om hur avtalsvillkoren avseende ränta m m skulle tolkas föremål för Allmänna reklamationsnämndens prövning. Ett antal liknande fall har prövats av nämnden. Nämndens tolkning av villkoren har inte varit enhetlig. Av denna anledning meddelade HD (NJA 1995 s 362) - med ändring av HovR:ns beslut - tillstånd till målets prövning i HovR:n.

I.R har åberopat samma grunder som vid TR:n med det förtydligandet att den omständigheten att banken inte i förväg lämnade henne något meddelande om att räntan skulle höjas inte åberopas som grund för käromålet.

Banken har för sitt bestridande åberopat samma grunder som vid TR:n.

Utredningen här är densamma som vid TR:n. I.R, L.R och E.S har hörts på nytt. De har i allt väsentligt vidhållit sina vid TR:n lämnade uppgifter. I.R har dock här gjort gällande att hon endast ögnade igenom de allmänna villkoren och att hon därvid tyckte att de överensstämde med vad parterna muntligen hade kommit överens om. Parterna har här åberopat endast skuldebrevet som skriftlig bevisning. I målet är ingivet även annan skriftlig dokumentation, bl a ett sakkunnigutlåtande av professor Bert Lehrberg.

Domskäl. HovR:n prövar först frågan om parterna träffat ett muntligt avtal om fast ränta.

Banken har i den delen, utöver vad som antecknats i TR:ns dom, anför bl a följande. De två lånealternativ som banken kunde erbjuda I och L.R löpte båda med rörlig ränta. Det ena alternativet var lån med rak amortering, dvs en låneform där amorteringarna uppgår till samma belopp under hela kredittiden medan räntebeloppen blir lägre efterhand som lånet betalas av. Det andra alternativet, vilket I och L.R valde, var ett s k falskt annuitetslån, vilket innebär att låntagaren betalar ett och samma belopp vid varje betalningstillfälle. För det fall att räntan höjs förlängs kredittiden. Ett alternativ till detta, vilket banken dock normalt inte tillämpar, är att höja det månatliga beloppet.

I enlighet med vad TR:n uttalat är det I.R som har bevisbördan för att parterna träffat en muntlig överenskommelse vars innehåll avviker från det skriftliga avtalet. Mot bakgrund av att banken överhuvudtaget inte haft denna låneform att erbjuda - en uppgift HovR:n inte funnit anledning att ifrågasätta - och med hänsyn till vad E.S i övrigt uppgivit i denna del finner HovR:n att I.R inte visat att avtal träffats om fast ränta.

HovR:n prövar därefter frågan om det skriftliga avtalet är behäftat med någon sådan oklarhet som gör att I.R:s betalningsskyldighet skall bortfalla eller i vart fall jämkas.

I.R har här bl a gjort gällande att det av de allmänna villkoren måste framgå vilka konsekvenser en räntehöjning får, dvs antingen att kredittiden förlängs eller att månadsbeloppet höjs, för att banken skall få tillgodoräkna sig en höjning av räntan.

Av de allmänna avtalsvillkoren framgår klart att lånet löper med rörlig ränta och att en räntehöjning alltså kan ske. På avtalets första sida finns en tydlig hänvisning till de allmänna villkoren. I detta avseende föreligger således inte någon oklarhet.

Det måste vidare framstå som fullständigt klart för var och en som det minsta reflekterat över saken att en räntehöjning leder till antingen att kredittiden förlängs eller att månadsbeloppet höjs. - Uppgifterna på avtalets första sida om kredittid och belopp att betala per månad kan därför inte uppfattas på annat

sätt än som en upplysning om vad som gäller utifrån den ränta som löpte när avtalet tecknades.

Att de allmänna villkoren saknar en uttrycklig bestämmelse om konsekvenserna av en ränteändring kan mot denna bakgrund inte anses utgöra någon sådan klarhet som gör att I.R:s betalningsskyldighet skall bortfalla eller jämkas.

Någon omständighet som gör att avtalet i förevarande fall bör tolkas på något annat sätt har inte framkommit.

Vid denna bedömning skall TR:ns dom fastställas. Domslut. HovR:n fastställer TR:ns dom.

I.R (ombud advokaten C.J.V) överklagade och yrkade att HD skulle bifalla hennes talan.

Nordbanken (ombud advokaten H.P) bestred ändring. Målet avgjordes efter huvudförhandling.

HD (JustR:n Lars K Beckman, Nyström, referent, Svensson, Thorsson och Regner) beslöt följande dom: Domskäl. I.R har i HD som ny grund för sin talan åberopat att Nordbanken i ett TV-program i mars 1993 utfäst sig att följa Allmänna reklamationsnämndens rekommendation till banken att beträffande I och L.R:s kredit om 110 000 kr avstå från krav på betalning efter d 27 april 1992. I.R har inte anfört några skäl varför hon inte åberopat denna omständighet vid lägre rätt och den skall enligt 55 kap 13 § RB avvisas som grund för hennes talan.

Som domstolarna funnit åligger det I.R att visa att hon med banken träffat muntlig överenskommelse om fast ränta. HovR:n har, vid sin prövning av denna fråga, funnit att I.R inte visat att ett sådant avtal kommit till stånd. HD finner ej synnerliga skäl föreligga att frånga HovR:ns bedömning (55 kap 14 § RB).

Den kvarstående frågan i målet är då om det av I.R och L.R undertecknade skuldebrevet skall tolkas så att banken saknar rätt till betalning för belopp som överstiger summan av de angivna månadsbeloppen under fem år.

Enligt ordalydelsen i betalningsåtagandet på skuldebrevets första sida skall kredittagarna till banken eller order betala kreditbeloppet jämte ränta, avgifter och kostnader enligt bestämmelserna i samma skuldebrev. Vissa bestämmelser anges vara upptagna i "Allmänna villkor" på skuldebrevets sidor 3 och 4. Under punkt 1 i dessa villkor anges hur räntan på kreditbeloppet skall beräknas och vilka omständigheter som föranleder ändring av räntesatsen. Vidare sägs att den räntesats som gäller då krediten lämnas är angiven på första sidan. På denna sida anges vid rubriken Ränta "Räntesats f n %" och med maskinskrift "14.500 %". Som kredittid, om krediten inte sägs upp enligt särskilda bestämmelser i de allmänna villkoren, upptas på första sidan "5 år".

Det av banken använda skuldebrevsformuläret är avsett för lån med rörlig ränta. Det är inte avsett för annuitetslån. Av de nu anförda villkoren i skuldebrevet framgår klart att räntan inte är fastställd att gälla för hela kredittiden utan kan komma att ändras under lånets löptid. Det månatliga belopp som banken, enligt skuldebrevet på grund av en överenskommelse med kredittagarna, skall ta ut på de angivna förfallodagarna från ett anvisat konto inkluderar enligt den till beloppet fogade texten amortering, ränta och expeditonsavgift.

I.R har gjort gällande att det förhållandet att kredittiden angivits till fem år medför att kreditbeloppet vid utgången av den tiden under alla förhållanden skall anses vara till fullo erlagt. Angivandet av kredittid kan emellertid inte ges sådan avskärande verkan. För att i ett fall som detta, som gäller s k falskt annuitetslån, kunna räkna fram ett fast månadsbelopp med utgångspunkt i kreditbeloppet och den för dagen gällande räntan måste i uträkningen ingå en tänkt återbetalningstid, som här sammanfaller med den av banken beviljade kredittiden. När sedan under samma tid i enlighet med villkoren sker ändringar av räntesatsen - eller av bankens avgifter eller kostnader - kommer med hänsyn till att månadsbeloppet förutsatts vara fast följaktligen att ske en förskjutning av rättsförhållandets slutpunkt; om den genomsnittliga räntan sjunkit behöves kredittiden i sin helhet inte utnyttjas och om den stigit kvarstår vid kredittidens slut alltså en del av kreditbeloppet att betala.

Även om följderna av förändringar beträffande räntesatsen inte uttryckligen angivits i skuldebrevet måste dessa således vid en läsning av villkoren framstå som ofrånkomliga. En kredittagare som valt att erlagga ett fast månadsbelopp måste därför räkna med att sådana förändringar i stället påverkar återbetalningstiden för lånet.

Med hänsyn till det anförda har I.R haft att erlagga det omtvistade beloppet till banken. Hennes talan skall därför ogillas och HovR:ns domslut fastställas.

Domslut. HD, som avvisar en av I.R först i HD åberopad grund för talan, fastställer HovR:ns domslut.

HD:s dom meddelades d 25 febr 1997 (mål nr T 601/96).

Sökord: Standardavtal; Tolkning; Annuitetslån

Litteratur:
